

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Крижановська Зореслава Юріївна

УДК 316.628:373.2-057.2

**МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ
ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Вірна Жанна Петрівна,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
декан факультету психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Щербан Тетяна Дмитрівна,
Мукачівський державний
університет,
завідувач кафедри психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Губа Наталія Олександрівна,
Запорізький національний університет,
завідувач кафедри практичної психології.

Захист відбудеться «16» квітня 2011 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Волинському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Потапова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Волинського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30а.

Автореферат розісланий 16 березня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Головною тенденцією демократичних змін в розвитку сучасного українського суспільства є формування ставлення до людини як до найвищої цінності. Визнання самоцінності особистості та визначення можливостей її індивідуального розвитку й самовиповнення можливе в межах особистісно-ціннісної моделі освіти, де створюються усі умови для опанування механізмами саморозвитку та самореалізації на різних етапах онтогенезу. Ефективність такої моделі визначається її впровадженням у систему дошкільної освіти, про що йдеться у Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про дошкільну освіту» від 20.12.2001 р., Законі України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 р. та державних цільових програмах розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (наказ МОН України від 29.01.2009 р.) та «Впевнений старт» (наказ МОН України від 23.11.2010 р.).

Центральною особою, яка відповідає за навчальну розвиненість і вихованість дітей дошкільного віку, є професійно підготовлений педагог. Проблема підготовки фахівців-педагогів дошкільних закладів розкривається у працях вітчизняних дослідників (І. Бех, Т. Вівчарик, Н. Губа, О. Кононко, В. Кузьменко, Т. Пироженко та ін.). Науковці акцентують увагу на висвітленні сутності професійно-педагогічної культури, педагогічної творчості, педагогічної майстерності, педагогічної обдарованості, особистісного й професійного розвитку педагога (Г. Балл, В. Кан-Калік, Н. Лосєва, Л. Мітіна, І. Смолюк, Т. Щербан та ін.) та виокремленні таких компонентів підготовки педагогів як професійне самовизначення, професійна свідомість, професійне пізнання і мислення, професійна ідентифікація, мотивація, рефлексія (Ж. Вірна, Л. Долинська, О. Іванашко, С. Максименко, В. Семиченко та ін.). Однак більшість авторів стрижнем професійної підготовленості педагога вважають його прагнення до самореалізації.

Багатогранність феномену самореалізації особистості почала всебічно вивчатися психологією з розвитком екзистенційно-гуманістичного напрямку (А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром та ін.). Для більшості сучасних досліджень цього спрямування властивим є вивчення цілісного процесу життєвизначення людини (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Богоявленська, Л. Мова, Т. Титаренко та ін.), виокремлення складових, механізмів, зв'язків особистісної самореалізації із віковою і гендерною динамікою змін (Є. Вахромов, В. Гупаловська, Л. Долинська, Н. Ісаєва, С. Кудінов, М. Мушкевич та ін.), а також вивчення мотивів, які забезпечують ефективну професійну самореалізацію особистості (З. Карпенко, Я. Коломінський, Н. Кузьміна, М. Муртазаєва, М. Чобітько, Т. Щербан та ін.).

Водночас, питання, що розкривають мотиваційний зміст професійної самореалізації педагогів сучасної дошкільної освіти, залишаються недостатньо вивченими, не зважаючи на те, що сучасне дошкілля потребує фахівців, здатних до нестереотипних способів роботи, відповідальних за власні рішення, професійно мобільних, творчих та готових до професійної самореалізації.

Таким чином, актуальність проблеми та її важливе практичне значення щодо удосконалення програм ефективної підготовки фахівців-педагогів дошкільних закладів, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Вибраний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний із розробкою наукової теми кафедри загальної та

соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки «Професійний та життєвий шлях особистості» (2007–2012 рр.) (протокол № 2 від 20 вересня 2007 р.). Робота виконана в межах комплексного дослідження «Активізація мотиваційних трансформацій у процесі професіоналізації особистості» (№ державної реєстрації 0106U000274). Тема затверджена на засіданні Вченої ради Волинського державного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 30 листопада 2000 р.), уточнена Вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 2 від 27 жовтня 2007 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 28 жовтня 2008 р.).

Об’єкт дослідження – професійна самореалізація особистості педагога.

Предмет дослідження – мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців-педагогів дошкільних закладів.

Мета дослідження полягає у теоретичному й емпіричному вивченні домінуючих мотиваційних чинників професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів на кожному з етапів їх професійного становлення та визначенні психологічних умов активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації педагогів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми мотиваційної детермінації самореалізації особистості.
2. Побудувати теоретичну модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів.
3. Емпірично з’ясувати психологічний зміст мотиваційних чинників самореалізації на кожному з етапів професійного становлення педагогів дошкільних закладів та виділити типи їх професійної самореалізації.
4. Розробити й впровадити тренінгову програму активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів та обґрунтувати психологічні умови її ефективності.

Методологічну і теоретичну основу дослідження склали положення психологічної науки про: сутність і розвиток особистості в процесі діяльності (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); особливості професіоналізації педагога (Ю. Азаров, Ф. Гоноволін, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін, Т. Щербан та ін.); феномен самоактуалізації в гуманістичній школі (К. Гольдштейн, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, Р. Мей, Е. Шостром та ін.); самореалізацію особистості (П. Горностай, В. Гупаловська, Ф. Василюк, І. Єгоричева, Л. Коростильова та ін.); сутність та закономірності мотивації професійної діяльності (Б. Асєєв, В. Бодров, Ж. Вірна, Б. Сосновський, В. Чудновський та ін.); методи і засоби активного соціально-психологічного навчання (Є. Ільїн, С. Занюк, О. Сидоренко, Т. Приходько, Т. Яценко та ін.).

Для реалізації поставлених завдань було використано такі **методи** дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизація наукової літератури з питань самореалізації особистості та її мотиваційної зумовленості); *емпіричні* (спостереження; бесіда; тестування: опитувальник особистісної орієнтації Е. Шострома, авторська анкета-опитувальник вивчення психологічних ознак професійної самореалізації для діагностики рівня професійної самореалізації педагогів; методика діагностики спрямованості особистості Б. Баса, методика задоволення основних потреб, методика діагностики соціально-психологічних установок в мотиваційно-потребнісній сфері О. Потьомкіної, методика діагностики структури мотивів трудової діяльності Т. Бадоева, методика «Рейтинг ціннісно-потребнісних орієнтацій персоналу», методика «Мотиви вибору професії

вихователя», опитувальник «Мотиви професійної діяльності педагога» для діагностики мотивації професійної самореалізації; 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттела, методика діагностики темпераменту особистості Г. Айзенка, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі для діагностики професійно-важливих якостей педагога дошкільної ланки освіти); *методи статистичної обробки даних* (*t*-критерій Вілкоксона та *t*-критерій Ст'юдента для залежних та незалежних груп досліджуваних, однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA для виявлення статистично значущих відмінностей, коефіцієнт *r*-Пірсона для виявлення взаємозв'язків між показниками професійної самореалізації та мотиваційними й особистісно-комунікативними характеристиками досліджуваних). Обрахунок даних здійснювався за допомогою комп'ютерного забезпечення SPSS Statistics 17,0 та Microsoft Office Excel 2007.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано теоретичну модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів; встановлено, що розвиток мотивації професійної самореалізації педагогів дошкільця виявляється в поступовій зміні домінуючих мотивів відповідно до етапів їх професійного становлення; виділено типи професійної самореалізації педагогів дошкільної ланки освіти, котрі відображають особливості мотивації їх професійної самореалізації та відповідні їм особистісно-комунікативні властивості; з'ясовано детермінацію впливу тренінгової програми на активізацію мотиваційних ресурсів професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів;

уточнено наукові уявлення про поняття «професійна самореалізація» через функціональну характеристику спрямування особистості на актуалізацію та розвиток тих професійних можливостей, котрі сприяють її релевантній презентації в професійній діяльності;

подальшого розвитку набули положення про мотивацію як основоположний чинник стимулювання самореалізації через розкриття її змісту в межах етапів професійного становлення педагогів дошкільної освіти; щодо основних психологічних умов оптимізації мотивації професійної самореалізації педагогів дошкільної ланки освіти.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що запропонована організаційна схема експериментально-діагностичного вивчення професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів може бути застосована у роботі практичних психологів; розроблену тренінгову програму активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації педагогів можна використовувати в навчальному процесі для підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності. Результати дослідження можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Педагогічна психологія», «Дитяча психологія», «Психологічна служба в закладах освіти» для студентів психолого-педагогічних спеціальностей.

Результати дослідження **впроваджено** у навчальну та науково-методичну роботу Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 3/4371 від 05.11.2010 р.), Тернопільського національного педагогічного університету (довідка № 1187-28/03 від 08.11.2010 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 171 від 11.11.2010 р.), управління освіти Луцької міської ради (довідка № 2465/16-13 від 08.11.2010 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації дістали своє відображення у публікаціях автора, доповідалися й обговорювалися на розширених

засіданнях кафедри загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки. Результати роботи доповідалися автором на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Цінності сучасної молоді» (Острог, 2002), «Психолого-педагогічне та медичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій із циклу “Сучасні підходи інтеграції та соціалізації дітей з особливими потребами”» (Луцьк, 2008), «Професійна психологія: реалії та перспективи розвитку» (Луцьк, 2008), «Реформування дошкільної освіти та становлення життєвої компетентності дошкільника» (Луцьк, 2008), «Культура й розвиток особистості: міфи та реалії в психології й педагогіці» (Луцьк, 2009), «Психологія сьогодні: погляд сучасного студента» (Брест, 2009), «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 2007, 2008, 2009), «Консерсја edukacji daltonskiej» (Варшава, 2009), *міжрегіональному науковому семінарі* «Конструктивна психологія і професіоналізація особистості» (Луцьк, 2002), *Всеукраїнській науково-практичній конференції* «Актуальні проблеми формування особистості нового типу» (Кременець, 2002).

Публікації: наукові й прикладні результати дисертаційного дослідження у повному обсязі висвітлено здобувачем у 14 публікаціях, з яких 5 статей надруковано у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 9 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 4 додатків обсягом 33 сторінки, списку використаних джерел (233 найменування, з них 7 – іноземною мовою). Основний зміст дисертації представлений на 159 сторінках. Робота містить 22 таблиці, 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, викладено його теоретико-методологічні засади, розкрито сутність методів дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** «*Теоретико-методологічні передумови дослідження мотиваційних чинників професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів*» розглянуто основні підходи до вивчення проблеми самореалізації особистості, уточнено сутність професійної самореалізації педагога, проаналізовано специфіку педагогічної діяльності та вказано на роль мотивації у процесі професійного розвитку фахівців-педагогів дошкільної освіти.

Вивчення багатьох наукових праць дало можливість встановити, що проблема самореалізації особистості була актуалізована під впливом філософії екзистенціалізму (А. Анг'ял, Л. Бінсвангер, Дж. Бьюдженталь, С. Гаард, Р. Мей, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр, Е. Фром та ін.). Досвід дослідження проблеми самореалізації особистості в філософській думці знайшов своє продовження в працях психологів-гуманістів (К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт та ін.). Гуманістична психологія, котра значною мірою визначила сучасні підходи до розуміння особистісного розвитку та реалізації себе, основним джерелом людської діяльності вважає безперервний рух людини до самоактуалізації, прагнення до самовираження, самоусвідомлення.

У численних сучасних дослідженнях феномену самореалізації підкреслюється процес творчого перетворення особистістю самої себе, її здатність до особистісного вибору, постановки нових цілей, оволодіння критичними ситуаціями та набуття нею суб'єктних характеристик (Ф. Барон, Н. Волянчук, Е. Галажинський, П. Горностай, Л. Коростильова, І. Мартинюк, А. Чекаліна та ін.). Окремі науковці розглядають самореалізацію особистості крізь призму її життєвої компетентності (О. Бодальов, Є. Варбан, Н. Губа, Ж. Делор, Д. Равен, Л. Сохань, Л. Орбан-Лембрик та ін.). Частина дослідників головним в проблемі самореалізації особистості вважає формування часової перспективи життя (В. Васильєв, Є. Головаха, З. Кирєєва, Л. Колесніченко, І. Кон, В. Циба та ін.). Відтак, самореалізація в сучасній традиції наукових досліджень визначається як свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опредметнення сутнісних сил людини в її багатоманітній соціальній діяльності.

На підставі теоретичного аналізу наукових доробок (Ж. Вірна, В. Гупаловська, А. Крупнов, С. Кудінов, С. Максименко та ін.) констатуємо, що основним атрибутом самореалізації особистості є професійний шлях. Водночас, специфіка самореалізації особистості у кожній професії зумовлена особливостями цієї професії, вимогами, які вона висуває до людини та їх поєднанням з індивідуальними властивостями особистості. Серед основних вимог до особистості педагога-професіонала вчені виділяють: професійно-педагогічні знання, уміння і навички; розвинену емпатію та високий ступінь емоційної стійкості й самоконтролю; відповідальність та творчий підхід до діяльності; розвинену професійну самосвідомість; майстерність слова; мотиваційно-ціннісне ставлення до праці та педагогічну спрямованість (Л. Вершиловський, Н. Губа, В. Пантелєєва, В. Сластьонін, Т. Щербан та ін.). Основою ефективності педагогічної діяльності є постійне прагнення педагога до саморозвитку. Сутність професійної самореалізації педагога дошкілля, таким чином, визначається як усвідомлена, цілеспрямована об'єктивація тих професійно-особистісних якостей, які сприяють його релевантному самовираженню в професійній діяльності через формування власної системи мотивів та визначення способів їх реалізації.

Вивчення наукових праць (Е. Зеєр, Є. Климов, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренков, М. Пряжніков та ін.) дає можливість встановити, що професійний розвиток особистості характеризується своєю специфікою на кожному етапі професійного становлення у представників різних професій. Зокрема, Л. Мітіна зазначає, що у педагогів етап адаптації до професійної діяльності триває до 5-ти років, етап професійної майстерності настає у період від 6-ти до 15-ти років, а етап професійної стагнації – після 15-ти років професійної діяльності.

Найважливішим атрибутом успішного професійного функціонування і розвитку педагога є розвинена професійна мотивація. З'ясовано, що для актуалізації та реалізації вищих потенцій особистості педагога необхідні як внутрішні, так і зовнішні мотиваційні спонукання, проте більшу стимулюючу силу має внутрішня потреба особистості в самореалізації.

У завершенні теоретичного аналізу наведено узагальнене розуміння мотиваційних чинників професійної самореалізації педагога дошкільної освіти як сукупності спонукань (мотиви розвитку та самореалізації, мотиви індивідуального внеску в професію, діяльнісно-процесуальні мотиви, мотиви розуміння призначення професії, мотиви задоволення різними аспектами професії, мотиви психологічного самопочуття), котрі стимулюють творчий прояв його особистості в професії. Серед зовнішніх мотиваційних чинників професійної самореалізації виділено: діяльнісно-результативні мотиви, мотиви соціальної співпраці в професії та міжособистісного спілкування, матеріальні та організаційні мотиви, вітальні мотиви та мотиви комфорту.

Аналіз мотиваційної детермінації професійної діяльності педагога дошкільної освіти показує, що саме прагнення до самореалізації визначає його професійно-компетентну поведінку.

У другому розділі «Емпіричне дослідження мотиваційних чинників професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів» запропоновано теоретичну модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів, обґрунтовано концептуально-методичне забезпечення емпіричного дослідження, емпірично визначено психологічний зміст мотиваційних чинників самореалізації на кожному з етапів професійного становлення педагогів дошкільних закладів та виділено типи їх професійної самореалізації.

Дослідження самореалізації в психології дало змогу об'єднати досягнення психологічної теорії і практики й запропонувати теоретичну модель її структурно-функціональної організації (рис. 1).

На тлі існуючих теоретичних засад та емпіричних даних було визначено структурний зміст професійної самореалізації педагога через такі компоненти: *професійний досвід*, який репрезентований такими характеристиками як професійні знання, вміння, навички, способи орієнтації в сфері професійних вимог, що пов'язані з фаховою спрямованістю педагога; *професійна самосвідомість*, що представлена характеристиками самооцінки педагога, які відображають рівень його усвідомлення норм та вимог професії й відповідність професійним еталонам і нормам; *професійне самовдосконалення*, яке передбачає спрямованість педагога на збалансований та гармонійний розвиток різноманітних аспектів його особистості.

Зміст виділених структурних компонентів професійної самореалізації виявляється у відповідних функціональних проявах: професійній компетентності; прагненні професійно, творчо, відповідально здійснювати педагогічну діяльність; оволодінні засобами саморегуляції. Розвиток та функціонування структурних компонентів професійної самореалізації зумовлені мотивацією професійного розвитку, ефективності й професійної зрілості.

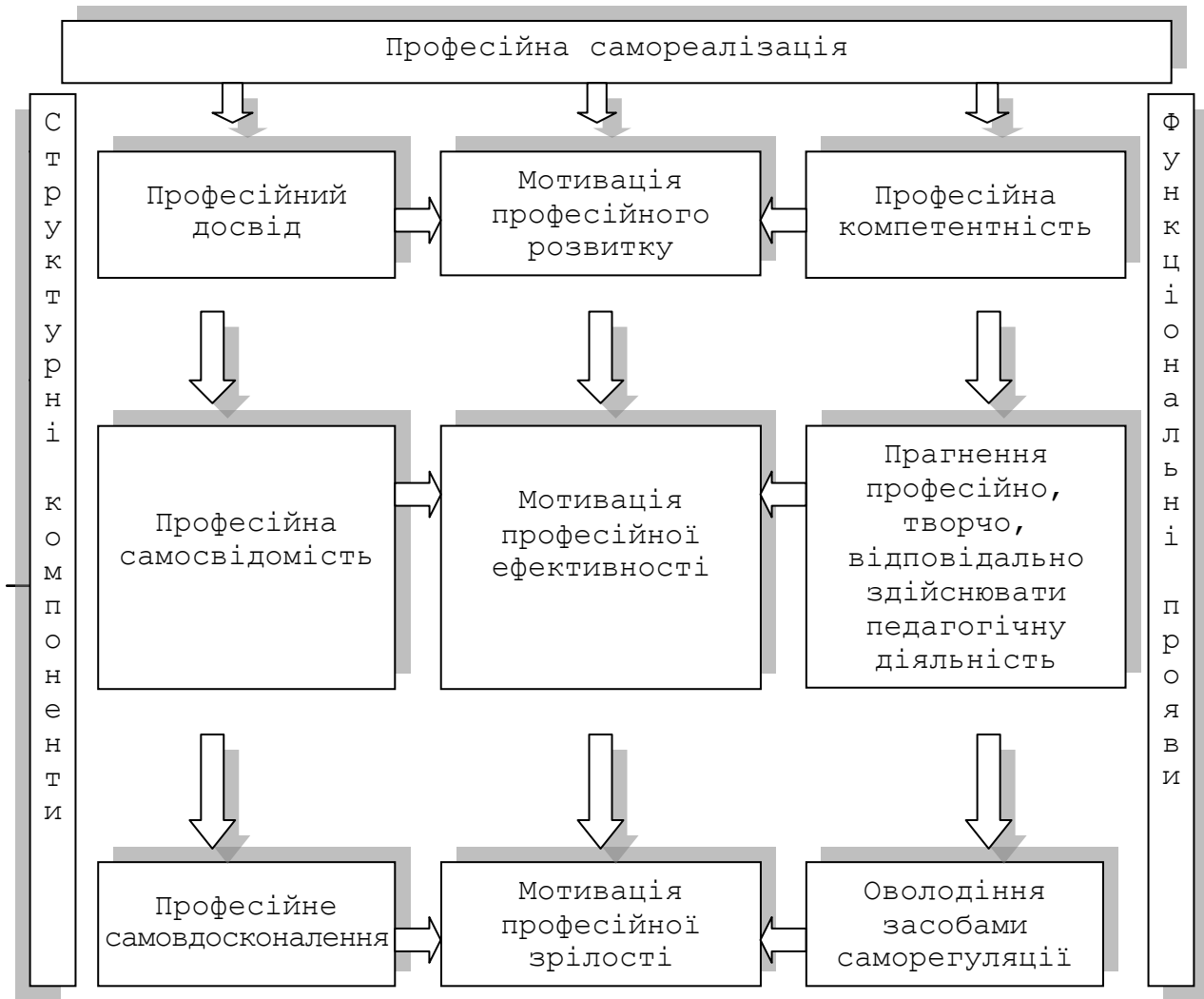

Рис. 1. Теоретична модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів

Базою для проведення дослідження були обрані дошкільні заклади м. Луцька (№ 2, 5, 7, 9, 13, 15, 17, 22, 31). Загальна вибірка досліджуваних склала 154 фахівці-педагоги, які були поділені на три групи відповідно до стажу роботи: група I – педагоги із стажем роботи до 5-ти років ($n = 41$); група II – педагоги із стажем роботи від 6-ти до 15-ти років ($n = 42$); група III – педагоги із стажем роботи понад 15 років ($n = 41$).

На першому етапі дослідження, за допомогою опитувальника особистісної орієнтації Е. Шострома, був визначений рівень професійної самореалізації фахівців-педагогів кожної із трьох груп. Використання однофакторного дисперсійного аналізу дало змогу виявити статистично значущі відмінності за такими показниками самореалізації: прийняття цінностей самоактуалізованої особистості ($F = 4,27$), сенситивність ($F = 4,09$), погляди на природу людини ($F = 3,56$), синергізм ($F = 3,46$), прийняття агресії ($F = 4,27$), пізнавальні потреби ($F = 3,56$), креативність ($F = 3,34$), спонтанність ($F = 6,11$) (рівень значущості від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,01$).

Аналіз середньогрупових показників самореалізації показав, що для досліджуваних групи I характерний низький рівень самореалізації. Ця особливість зумовлена тим, що на етапі професійної адаптації педагог переважно орієнтований на практичне оволодіння педагогічною діяльністю в умовах конкретного дошкільного закладу, ніж на самовираження

власних творчих ресурсів. Фахівців, що перебувають на етапі професійної майстерності, характеризує найвищий рівень професійної самореалізації. Проте, навіть у цих педагогів виявлені помірний рівень сенситивності, спонтанності, пізнавальних потреб та креативності. Для педагогів, які перебувають на етапі професійної стагнації, властивим є середній рівень професійної самореалізації. У цих фахівців поряд з правильною орієнтацією в часі, прийняттям цінностей самоактуалізованої особистості, адекватним розумінням природи людини виявлені конформізм, низьке прагнення до набуття нових знань, помірна творча активність.

Другий етап дослідження передбачав вивчення мотиваційних чинників професійної самореалізації педагогів на кожному з етапів їх професійного становлення. Статистично значущі відмінності середніх значень показників мотивації педагогів трьох груп виявлені за такими параметрами: спрямованість на справу ($F = 3,46$); потреба в самовираженні ($F = 4,38$) та реалізації індивідуальних можливостей ($F = 4,38$); мотив збереження здоров'я ($F = 3,96$), творчості в діяльності ($F = 4,33$), професійного успіху ($F = 5,53$), соціальних досягнень ($F = 3,44$) та мотив професійної самореалізації ($F = 3,40$); ціль самовдосконалення ($F = 3,92$), досягнення кар'єрного росту ($F = 3,56$), альтруїстичні цілі ($F = 3,19$); цінність задоволення від взаємин з керівництвом ($F = 4,10$) та турботи про особисте здоров'я ($F = 3,36$); орієнтація на результат ($F = 3,17$) та на свободу ($F = 3,24$) (рівень значущості від $p \leq 0,05$).

Аналіз середньогрупових показників мотивації засвідчив, що у фахівців, які перебувають на *етапі професійної адаптації* домінуючі позиції займають: мотиви розвитку та самореалізації в професії (потреба самовираження, мотив пізнання та можливість творчості в діяльності); мотиви розуміння призначення професії (мотив значущості роботи та престижності професії, цінність задоволення престижністю професії, орієнтація на альтруїзм); мотиви міжособистісного спілкування (спрямованість на взаємодію, потреба в спілкуванні, мотив спілкування, ціль гармонійних взаємин); діяльнісно-процесуальні мотиви (орієнтація на процес праці); вітальні мотиви (мотив та ціль збереження здоров'я, потреби безпеки); організаційні мотиви (мотив забезпечення санітарно-гігієнічних умов праці); матеріальні мотиви (мотив та цінність матеріального благополуччя); широкі соціальні мотиви (соціальні потреби, цінність впевненості в благополуччі сім'ї, задоволеність сімейними відносинами, захищеність в соціальному середовищі, більш престижна професійна діяльність).

Мотивація професійної самореалізації педагогів на *етапі професійної майстерності* характеризується домінуванням таких мотиваційних чинників: мотиви розвитку та самореалізації в професії (потреба самовираження, мотив творчості в професії, мотив та ціль професійного успіху, ціль самовдосконалення, цінність високих результатів праці та самовдосконалення й самореалізації в професії); мотиви індивідуального внеску в професію (потреба в реалізації індивідуальних можливостей, цінність співпадіння особистих та службових інтересів); діяльнісно-результативні мотиви (орієнтація на результат та свободу в діяльності, спрямованість на справу); мотиви розуміння призначення професії (мотив престижності професії, цінність задоволеності престижністю професії, значущості роботи, альтруїстичні цілі, орієнтація на альтруїзм); мотиви міжособистісного спілкування (потреба та мотив спілкування); соціальної співпраці (наявність авторитету серед керівництва, визнання керівництвом особистих зусиль); вітальні мотиви (мотив збереження здоров'я, цінність турботи про особисте здоров'я); матеріальні мотиви (цінність матеріального достатку); широкі соціальні мотиви (цінність захищеності в соціальному середовищі, впевненості у благополуччі сім'ї, злагоди в сімейних стосунках).

У досліджуваних, котрі перебувають на *етапі професійної стагнації*, домінуючі позиції займають: мотиви розвитку та самореалізації в професії (потреба самовираження, мотив

професійного успіху, творчості в діяльності та підвищення кваліфікації, ціль самовдосконалення); мотиви індивідуального внеску в професію (потреба в реалізації індивідуальних можливостей); мотиви розуміння призначення професії (мотив престижності професії та значущості роботи, цінність задоволеності престижністю професії, орієнтація на альтруїзм); мотиви психологічного самопочуття (цінність особистого комфорту та задоволення життям, психічної стабільності); діяльнісно-процесуальні мотиви (орієнтація на процес діяльності); мотиви міжособистісного спілкування (потреба та мотив спілкування, ціль гармонійних взаємин); соціальної співпраці (визнання керівництвом особистих зусиль); матеріальні мотиви (матеріальні потреби, мотив та ціль матеріального благополуччя, цінність матеріального достатку); вітальні мотиви (потреба в безпеці, мотив та ціль збереження здоров'я, цінність турботи про власне здоров'я); широкі соціальні мотиви (впевненість у благополуччі сім'ї, захищеність у соціальному середовищі, злагода в сімейних відносинах).

Дослідження особистісно-комунікативних властивостей педагогів дошкільної освіти із різним стажем роботи виявило статистично значущі відмінності в особистісно-комунікативних характеристиках: «невпевненість – сміливість» ($F = 6,50$), «жорстокість – чутливість» ($F = 7,05$) (рівень значущості $p \leq 0,01$); «практичність – розвинена уява» ($F = 3,36$), «конформізм – нонконформізм» ($F = 3,99$), «низький самоконтроль – високий самоконтроль» ($F = 4,10$) (рівень значущості $p \leq 0,05$). Це характеризує педагогів етапу професійної адаптації як практичних, добросовісних, орієнтованих значною мірою на зовнішню реальність і соціальні норми. Педагогам етапу професійної майстерності властива розвинена уява, орієнтація на свій внутрішній світ, цілеспрямованість і творчість. Педагоги етапу професійної стагнації характеризуються як стримані, іноді невпевнені та здебільшого практичні.

Кореляційний аналіз продемонстрував зв'язок між показниками самореалізації та мотиваційними й особистісно-комунікативними характеристиками і підтвердив відмінності в показниках на різних етапах професійного становлення педагогів (рівень значущості від $p \leq 0,05$ до $p \leq 0,01$).

Комплексний аналіз отриманих результатів дав змогу виділити психологічні типи професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів: нормативно-адаптаційний (група I), творчо-продуктивний (група II) та професійно-зрілий (група III). Виділені типи професійної самореалізації характеризуються її домінуючими мотиваційними характеристиками та особистісно-комунікативними властивостями педагогів.

Здійснене емпіричне дослідження засвідчує, що професійна самореалізація педагогів, котрі досягли етапу професійної майстерності, не є повноцінною, а мотиваційні чинники, задіяні в її детермінації, не є максимально вираженими. Це зумовило необхідність проведення тренінгової роботи, спрямованої на активізацію мотиваційних ресурсів професійної самореалізації педагогів зі стажем роботи від 6-ти до 15-ти років.

У третьому розділі *«Психологічні особливості активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів»* запропоновано тренінгову програму активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації, здійснено експериментальну перевірку її ефективності, обґрунтовано основні психологічні умови оптимізації повноцінної мотивації професійної самореалізації педагогів дошкільної ланки освіти.

Запропонована тренінгова програма передбачала реалізацію таких завдань: 1) актуалізацію власних творчих ресурсів педагогів для переосмислення своїх стереотипів, самоаналізу особистісного й професійного зростання; 2) аналіз професійно важливих якостей згідно професіограми педагога-професіонала (Я-ідеальне) та самопізнання власних професійних властивостей (Я-реальне); 3) актуалізацію й розвиток у педагогів установки на

перетворення педагогічної діяльності з урахуванням власної індивідуальності. Практична реалізація тренінгової програми здійснювалась у таких формах: міні-лекції, бесіди, дискусії, колективні обговорення, психотехніки, рольові програвання ситуацій, творчі домашні завдання, розв'язування проблемних задач, групові ігри тощо.

З метою перевірки значущості дії незалежної змінної (тренінгова програма) в роботі було визначено вихідний рівень залежної змінної за допомогою перерахованих вище методик діагностики мотивації та самореалізації педагогів дошкільних закладів. Для перевірки ефективності тренінгової програми було використано критерій Т-Вілкоксона для залежних вибірок з незначною кількістю порівнюваних пар. Статистично значущі відмінності представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Зведені результати діагностичних показників в експериментальній групі до і після формульовального експерименту

Показники методик	Констатувальний зріз ($X_{\text{сеп}}$)	Контрольний зріз ($X_{\text{сеп}}$)	Z	p
Спрямованість на справу	29,55	30,45	-2,48	0,01
Потреби самовираження	25,88	24,83	-2,56	0,01
Орієнтація на альтруїзм	6,38	6,95	-2,557	0,01
Мотив прагнення до успіху	3,95	4,31	-2,525	0,01
Мотив професійної самореалізації	3,67	4,00	-2,521	0,01
Ціль професійної самореалізації	3,88	4,17	-2,502	0,01
Опора на себе	42,86	43,55	-2,574	0,01
Прийняття себе	11,07	11,57	-2,429	0,01
Контактність	8,48	9,05	-2,420	0,01
Креативність	6,93	7,60	-2,473	0,01

Статистично значущі відмінності за допомогою t -критерію Ст'юдента для незалежних вибірок були отримані також при зіставленні показників мотивації та самореалізації експериментальної групи після завершення формульовального експерименту з показниками контрольної групи: цінність високих результатів праці ($t = -1,94$), ціль матеріального благополуччя ($t = 2,76$) та професійного успіху ($t = -3,52$), рівень достовірності $p \leq 0,01$; спрямованість на справу ($t = -2,09$), матеріальні потреби ($t = 2,32$), орієнтація на результат ($t = -2,03$), орієнтація на працю ($t = -2,08$), мотив професійної самореалізації ($t = -2,24$), ціль гармонійних взаємин ($t = -2,35$), рівень достовірності $p \leq 0,05$.

Виявлено, що після участі в тренінговій програмі збільшився рівень вираженості таких домінуючих мотиваційних чинників педагогів: мотиви розвитку та самореалізації в професії (потреба в самовираженні, можливість творчості в професії, мотив прагнення до успіху, мотив пізнання, мотив та ціль професійної самореалізації, ціль самовдосконалення), мотиви індивідуального внеску в професію (потреба в реалізації індивідуальних можливостей, мотивація професійної діяльності та задоволення особистою участю в ній, ступінь співпадіння особистих та службових інтересів), діяльнісно-результативні мотиви (спрямованість на справу, орієнтація на результат та на працю), мотиви розуміння призначення професії (потреби визнання, мотив престижності професії, орієнтація на альтруїзм), мотиви психологічного самопочуття (цінність психічної стабільності,

переважання хорошого настрою) при вираженості зменшення мотивів матеріального змісту.

Таким чином, забезпечити ефективний розвиток мотивації професійної самореалізації педагогів дошкільної освіти можна, конкретизувавши систему професійних вимог до педагогів та критеріїв оцінювання їх діяльності; ознайомивши фахівців з найбільш актуальними для них методиками самопізнання та визначенні напрямів змін у формуванні професійного «Я»; через цілеспрямоване моделювання та розвиток ситуацій самовдосконалення, в яких педагог постійно відчуває необхідність активно розширювати та застосовувати професійні знання, вміння актуалізовувати власні професійні якості. Створення цих психологічних умов дає можливість підтримувати потенціал самовдосконалення, зупиняючи цим самим процес професійної стагнації педагога.

ВИСНОВКИ

У висновках підводяться підсумки проведеного дослідження, результати якого підтверджують поставлені завдання та окреслюють шляхи подальшого вивчення проблеми. Зокрема, конкретизуються такі здобутки дослідження:

1. Теоретичний аналіз психологічних досліджень з питань самореалізації особистості засвідчує, що цей психологічний феномен виявляється в збалансованому й гармонійному розвитку різних аспектів особистості в її соціальній діяльності. Осмислення проблеми професійної самореалізації в науковій думці дало змогу уточнити визначення професійної самореалізації педагога дошкільного закладу як усвідомлюваний, цілеспрямований процес об'єктивації професійно-особистісних якостей, які сприяють релевантному самовираженню в професійній діяльності через формування власної системи мотивів та визначення способів їх досягнення.

Основними чинниками, які визначають успішність реалізації особистості в професійній діяльності, є мотиваційні, що розглядаються як сукупність спонукань (мотиви розвитку та самореалізації, мотиви індивідуального внеску в професію, діяльнісно-процесуальні мотиви, мотиви розуміння призначення професії, мотиви задоволення різними аспектами професії та мотиви психологічного самопочуття), котрі стимулюють творчий прояв особистості в професії.

2. Розроблено теоретичну модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів. Виділено структурні компоненти професійної самореалізації (професійний досвід, професійна самосвідомість та професійне самовдосконалення). Їх функціональний прояв через професійну компетентність, прагнення професійно й відповідально здійснювати педагогічну діяльність та оволодіння засобами саморегуляції зумовлений мотивацією професійного розвитку, ефективності й професійної зрілості.

3. Емпірично з'ясовано психологічний зміст мотиваційних чинників самореалізації на кожному з етапів професійного становлення педагогів дошкільних закладів.

Встановлено, що відповідно до етапів професійного становлення педагогів відбувається зміна домінуючих мотиваційних чинників їх професійної самореалізації. Професійна самореалізація педагогів, котрі перебувають на етапі професійної адаптації, зумовлена мотиваційними чинниками здебільшого зовнішнього змісту (міжособистісного спілкування, вітальні, організаційні та матеріальні мотиви). Водночас, мотиваційні чинники, котрі безпосередньо відображають внутрішнє прагнення фахівця до самореалізації в педагогічній

діяльності (мотиви розвитку та самореалізації в професії, розуміння призначення професії) мають поодинокий характер прояву. Мотиваційні чинники досліджуваних на етапі професійної майстерності представлені як внутрішніми, так і зовнішніми мотиваційними спонукками, які, проте, об'єднані єдиним змістом, що відображає прагнення педагогів до самореалізації в професії. Це свідчить про те, що у педагогів сформувалось своєрідне «мотиваційне ядро», котре визначає вектор їх професійної спрямованості на самореалізацію. Мотиваційні чинники досліджуваних на етапі професійної стагнації не мають єдиної змістової цілісності, але відстежуються окремі мотиваційні комплекси як внутрішнього (індивідуального внеску в професію та самореалізації, розуміння призначення професії та психічного комфорту в ній), так і зовнішнього змісту (соціальної взаємодії, забезпечення вітально-матеріального комфорту), котрі визначають напрям їх професійної активності.

Запропоновані типи професійної самореалізації педагогів дошкільної ланки освіти (нормативно-адаптаційний, творчо-продуктивний, професійно-зрілий) чітко диференціюють мотиваційні характеристики професійної самореалізації педагогів та їх особистісно-комунікативні особливості.

4. З'ясовано, що комплексне залучення педагогів до тренінгової програми активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації в єдності з активною роботою над власним самовдосконаленням сприяє повноцінній реалізації фахівців-педагогів в їх професійній діяльності. Змістовно-структурна та функціональна різноманітність тренінгової програми засвідчила оптимальність у прояві мотиваційних чинників, необхідних для конкретизації основних орієнтирів ефективної професійної реалізації.

Доведено статистичну обґрунтованість формувального впливу шляхом встановлення статистично значущих відмінностей у показниках мотивації та самореалізації педагогів. Встановлено ефективність впровадження розробленої тренінгової програми, доцільність її використання та втілення у практику дошкільної освіти.

Основними психологічними умовами оптимізації мотивації професійної самореалізації педагогів дошкільної освіти є: формування позитивних мотиваційних установок на професійне вдосконалення та розвиток; формування системи знань, умінь та навичок роботи над собою; актуалізація потреб професійного розвитку та росту в процесі педагогічної діяльності; залучення педагогів до тренінгової програми активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації.

Перспективним напрямом психолого-педагогічного вивчення досліджуваної проблеми є подальша верифікація когнітивних, особистісних та емоційних чинників професійної самореалізації та розробка корекційно-розвиваючих технологій ефективного професійного зростання педагогів дошкільних закладів освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях, затверджених ВАК України:

1. Крижановська З.Ю. Мотивація як чинник управління особистістю / З. Ю. Крижановська // Наукові записки. Сер. «Психологія і педагогіка». – Острог, 2001. – Вип. 2. – С. 35–41.

2. Крижановська З. Ю. Психологічні особливості професійного ставлення в діаді «вихователь-вихованець» / З. Ю. Крижановська // Психологічні перспективи. – Вип. 9. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – С. 119–123.

3. Крижановська З. Ю. Психологічні аспекти професійної самореалізації фахівців дошкільної освіти / З. Ю. Крижановська // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2008. – № 5. – С. 77–80.

4. Крижановська З. Ю. Мотиваційні детермінанти професійної діяльності педагогів дошкільної ланки / З. Ю. Крижановська // Соціальна психологія. – К. : Вид-во Укр. центру політичного менеджменту, 2008. – № 6 (32). – С. 131–139.

5. Крижановська З. Ю. Самореалізація людини як запорука її саморозвитку / З. Ю. Крижановська // Соціальна психологія. – К. : Вид-во Укр. центру політичного менеджменту, 2009. – № 3 (35). – С. 95–100.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів наукових конференцій:

6. Крижановська З.Ю. Полімотивація професійної діяльності фахівця / З. Ю. Крижановська // Конструктивна психологія і професіоналізація особистості : матеріали Міжрегіонального наук. семінару. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. – С. 66–74.

7. Крижановська З. Ю. Дослідження мотиваційних характеристик професійної діяльності працівників дошкільних закладів / З. Ю. Крижановська // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. I. – С. 122–124.

8. Крижановська З. Ю. Вплив індивідуально-психологічних рис вихователя на міжособистісні стосунки з вихованцем / З. Ю. Крижановська // Психолого-педагогічне та медичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій : зб. матеріалів доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2008. – С. 66–72.

9. Крижановська З. Ю. Жінка як суб'єкт свого життєвого та професійного розвитку / З. Ю. Крижановська // Професійна психологія: реалії та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. Ж. П. Вірної. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 134–139.

10. Крижановська З. Ю. Мотиваційні основи професійної діяльності педагогів дошкільної освіти / З. Ю. Крижановська // Реформування дошкільної освіти та становлення життєвої компетентності дошкільника : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І. Ю. Філіппової. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 51–55.

11. Крижановська З. Ю. Професійна психологія жінки / З. Ю. Крижановська // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. I. – С. 159–161.

12. Крижановська З. Ю. Теоретична модель структурної організації фахової самореалізації фахівців дошкільної освіти / З. Ю. Крижановська // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. аспір. і студ. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – Т. I. – С. 110–112.

13. Крижановська З. Ю. Професійна мотивація фахівців дошкільної ланки освіти /

З. Ю. Крижановська // Культура й розвиток особистості: міфи та реалії в психології та педагогіці : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / за ред. І. Ю. Філіппові. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – С. 63–66.

14. Крыжановская З. Ю. Мотивационные факторы профессиональной самореализации педагогов в системе дошкольного образования / З. Ю. Крыжановская // Психология сегодня: взгляд современного студента : материалы IV Междунар. студ. научн.-практ. конф. по психологии / [редкол. : И. Е. Валитова, Д. Э. Синюк]. – Брест : БрГУ, 2009. – С. 52–53.

АНОТАЦІЇ

Крижановська З. Ю. Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2011.

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню мотиваційних чинників професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів. У роботі обґрунтовано теоретичну модель структурно-функціональної організації професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів, емпірично з'ясовано психологічний зміст мотиваційних чинників самореалізації на кожному з етапів професійного становлення педагогів дошкільних закладів і виділено типи їх професійної самореалізації. У роботі поглиблено наукові уявлення про професійну самореалізацію особистості й уточнено положення про мотивацію як основоположний чинник стимулювання самореалізації через розкриття її змісту в межах етапів професійного становлення педагогів дошкільної освіти.

У результаті емпіричного дослідження доведено ефективність тренінгової програми активізації мотиваційних ресурсів професійної самореалізації педагогів дошкільних закладів. Обґрунтовано психологічні умови оптимізації повноцінної мотивації професійної самореалізації педагога, комплексне забезпечення яких сприятиме актуалізації потреб професійного зростання фахівця.

Ключові слова: професійна самореалізація, мотиваційні чинники, професійне становлення, педагог дошкільної освіти.

Крыжановская З. Ю. Мотивационные факторы профессиональной самореализации специалистов дошкольных учреждений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – педагогическая и возрастная психология. – Волинский национальный университет имени Леси Украинки. – Луцк, 2011.

Диссертация посвящена изучению мотивационных факторов профессиональной самореализации специалистов дошкольных учреждений. В работе обоснована теоретическая модель структурно-функциональной организации профессиональной самореализации специалистов дошкольных учреждений, эмпирически установлено психологическое содержание мотивационных факторов самореализации на каждом этапе профессионального становления педагогов дошкольных учреждений и выделены типы их профессиональной самореализации. В работе углублены научные представления о профессиональной самореализации личности

и уточнено положение о мотивации как основополагающем факторе стимулирования самореализации через раскрытие ее содержания в пределах этапов профессионального становления педагогов дошкольного образования.

В результате эмпирического исследования доказана эффективность тренинговой программы активизации мотивационных ресурсов профессиональной самореализации педагогов дошкольных учреждений. Обоснованы психологические условия оптимизации полноценной мотивации профессиональной самореализации педагога, комплексное обеспечение которых будет способствовать актуализации потребностей профессионального роста специалиста.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, мотивационные факторы, профессиональное становление, педагог дошкольного образования.

Kryzhanovska Z. Y. Motivational factors of professional self-realization of the nursery schools specialists. – Manuscript.

Dissertation for obtaining candidate's degree of psychology on specialty 19.00.07 – pedagogical and age psychology. – Volyn National University named after Lesya Ukrainka. – Lutsk, 2011.

Dissertation research is dedicated to the study of motivational factors of professional self-realization of the nursery schools specialists. Theoretical analysis of the psychological research of the personal self-realization points makes it clear that this psychological phenomenon is revealed in balanced and harmonious development of the different aspects of a personality by means of a social activity. Motivation is observed as a main factor of self-realization stimulation through the revealing of its content in the limits of professional becoming teachers of preschool education. The main factors which determine effective personal realization in professional activity are motivational. Motivational factors of professional self-realization of a preschool specialist are observed in the work as a complex of promptings (motives of development and self-realization, motives of individual contributions to the profession, the active-effective motives, motives of understanding of the profession nomination and motives of psychological well-being), which stimulate the creative expression of his personality in the profession.

Theoretical model of structural-functional organization of professional self-realization of preschool specialists is offered in the dissertation research. Architectonics of the structural content of professional self-realization is observed through the following components: professional experience, professional identity, professional self-improvement. Contents of selected structural components of professional self-realization appears in the relevant functional forms: professional competence and aspiration of professional, creative, responsible carrying out educational activities, gaining the means of self-regulation. Development and operation of structural components due to professional self-realization is conditioned by the motivation of professional development, efficiency and maturity. The scientific understanding of the concept of «professional self-realization» is specified; the function of it is directing the person at updating and professional development of those capabilities that contribute to its presentation in relevant professional activities.

The results of empirical research showed the changes in motivational factors of professional self-realization according to the stages of their professional development. Proposed organizational chart of experimental diagnostic study of preschool teachers' professional self-realization can be applied in practical work of psychologists. Based on the motivational characteristics of professional

and personal-communicative characteristics of teachers there were selected psychological types of teachers' professional self-realization: normative-adaptive, creative-efficient and professional-mature. The selected types of professional self-realization are characterized by their dominant

The training motivation and personality characteristics and communication characteristics of teachers.

program of activation of motivational resources of the preschool teachers' professional self-realization was developed and tested. It was found that complex attraction of teachers to intensify the training program of motivational resources of professional self-realization alongside with their active work on self-improvement promotes the full realization of specialists-teachers in their professional work. We prove the statistical validity of formative influence by establishing statistically significant differences in terms of motivation and self-realization of pedagogues.

This research identified the psychological conditions of optimization of motivation of professional self-realization of teachers of preschool education, creating of which will enable to support potential professional and personal self-improvement.

Key words: professional self-realization, professional development, motivational factors, nursery schools specialists.

Підписано до друку 14.03.2011. формат 60×90¹/₁₆.
Обсяг 0,9 обл.-вид. арк., 0,9 ум. друк. арк. Тираж 100 прим. Гарнітура Times.
Друк – Волинський національний університет ім. Лесі Українки.
43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13. Зам. 2477.